

RASKOLNIKOVNING MA'NAVIY-INSONIY TALQINI

Alisher navoiy nomidagi
Toshkent davlat o'zbek tili va
adabiyoti
universiteti tarjima nazariyasi va amaliyoti
fakulteti
4-kurs talabasi Orollov
Elyor

Annotatsiya: Mazkur maqolada Fyodor Mixaylovich Dostoyevskiyning *“Jinoyat va jazo”* romanidagi Rodion Romanovich Raskolnikov obrazi chuqur tahlil qilinadi. Asarda qahramonning ijtimoiy muhiti, psixologik holati hamda falsafiy qarashlari o'zaro bog'liqlikda ko'rib chiqiladi. Raskolnikov tomonidan ilgari surilgan *“noyob shaxs”* nazariyasining mohiyati va uning jinoyat sodir etish qaroriga ta'siri yoritiladi. Shuningdek, jinoyatdan keyingi ruhiy inqiroz, vijdon azobi va ma'naviy parchalanish jarayonlari tahlil qilinadi. Maqolada Sonia Marmeladova obrazining Raskolnikovning axloqiy uyg'onishi va ruhiy poklanishidagi o'rni alohida ta'kidlanadi. Tadqiqot natijasida Dostoyevskiy asarida insoniylik, axloqiy mas'uliyat va vijdon ustuvorligi g'oyasi yetakchi ekanligi ilmiy asosda xulosa qilinadi.

Kalit so'lar: Dostoyevskiy, Jinoyat va jazo, Raskolnikov obrazi, psixologik tahlil, vijdon, jinoyat va jazo muammosi, ma'naviy poklanish, axloqiy mas'uliyat, Sonia Marmeladova.

Fyodor Mixaylovich Dostoyevskiyning *“Jinoyat va jazo”* romani jahon adabiyotida inson ruhiyatini eng chuqur va murakkab tarzda ochib bergan asarlardan biri hisoblanadi. Ushbu roman markazida Rodion Romanovich Raskolnikov obrazi turadi. U orqali muallif shaxs va jamiyat o'rtasidagi ziddiyat, inson vijdoni, axloqiy mas'uliyat hamda ma'naviy tanazzul masalalarini yoritadi.

Raskolnikov kambag'al muhitda yashovchi, iqtidorli, ammo hayotda o'z o'rnini topa olmagan sobiq talabadir. Uning ruhiy holati yashayotgan muhiti bilan

chambarchas bog‘liq. Peterburg shahrining tor, dim va og‘ir ijtimoiy sharoiti uning ruhiyatiga kuchli ta’sir ko‘rsatadi. U jamiyatdagi adolatsizlikni chuqur his qiladi va o‘zini ortiqcha, keraksiz inson sifatida ko‘ra boshlaydi. Shu holat uning ichki isyonini kuchaytiradi.

Raskolnikovning shaxsiy fojiasi uning o‘ylab topgan falsafiy nazariyasida yaqqol namoyon bo‘ladi. U odamlarni “oddiy” va “noyob” toifalarga ajratadi. Uning fikricha, noyob shaxslar buyuk maqsad yo‘lida qonun va axloqiy me‘yorlarni buzishga haqli. Napoleon kabi tarixiy shaxslarni misol qilib keltirgan holda, u o‘zini ham ana shunday insonlar qatoriga qo‘shmoqchi bo‘ladi. Ammo uning nazariyasi insoniy vijdon va axloq qonunlariga zid edi.

Garovchi kampirni o‘ldirish Raskolnikov uchun nafaqat moddiy manfaat, balki o‘zini sinab ko‘rish, o‘z nazariyasining to‘g‘riligini isbotlash urinishidir. U jinoyat orqali “noyob shaxs” ekanini tasdiqlamoqchi bo‘ladi. Biroq jinoyatdan keyin u kutgan kuch va erkinlik o‘rniga og‘ir ruhiy iztirob, qo‘rquv va tushkunlikka duch keladi. Uning vijdoni tinchlik bermaydi, qalbi iztirobga to‘ladi.

Raskolnikov obrazi ichki bo‘linish ramzi sifatida talqin qilinadi. Uning aqli jinoyatni oqlashga urinadi, ammo vijdoni buni qabul qilmaydi. Shu sababli u ruhiy jihatdan parchalanadi, odamlar bilan muloqotdan qochadi va yolg‘izlikka mahkum bo‘ladi. Bu holat Dostoyevskiy tomonidan nihoyatda kuchli psixologik tasvirlar orqali ochib berilgan.

Romanda Sonia Marmeladova obrazi Raskolnikovning ma’naviy uyg‘onishida muhim rol o‘ynaydi. Sonia hayotning og‘ir sharoitlariga qaramay, qalban pok va mehribon bo‘lib qolgan qizdir. U Raskolnikov uchun rahm-shafqat, kechirim va sabr timsoliga aylanadi. Aynan Sonia orqali Raskolnikov o‘z jinoyatini tan olishga va tavba qilishga jur’at topadi.

Raskolnikovning jinoyatini tan olishi va surgun qilinishi uning jismoniy jazosi bo‘lsa, ruhiy poklanishi va qayta tug‘ilishi uning asl najotidir. Dostoyevskiy asar yakunida insonni faqat jazo emas, balki mehr, muhabbat va vijdon qutqarishini ko‘rsatadi. Raskolnikovning hayoti bu haqiqatning yaqqol isbotiga aylanadi.

Xulosa qilib aytganda, Raskolnikov obrazi inson tafakkuri va vijdoni o'rtasidagi kurashning badiiy ifodasidir. Bu obraz orqali Dostoyevskiy har qanday buyuk g'oya insoniylik va axloq me'yorlaridan ustun bo'la olmasligini ta'kidlaydi. Raskolnikovning fojiasi o'quvchini o'z qalbiga nazar tashlashga, vijdon ovozini tinglashga undaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Достоевский Ф. М. Преступление и наказание. — Москва: Художественная литература, 1983. — 544 с.
2. Достоевский Ф. М. Полное собрание сочинений в 30 томах. Том 6. — Ленинград: Наука, 1973. — 421 с.
3. Франк Дж. Достоевский: писатель своего времени. — Санкт-Петербург: Академический проект, 2010. — 672 с.
4. Мочульский К. В. Достоевский. Жизнь и творчество. — Париж: YMCA-Press, 1947. — 510 с.
5. Гроссман Л. П. Достоевский. — Москва: Молодая гвардия, 1965. — 398 с.
6. Leatherbarrow W. The Cambridge Companion to Dostoevskii. — Cambridge: Cambridge University Press, 2002. — 282 p.
7. Jackson R. L. Dostoevsky's Quest for Form: A Study of His Philosophy of Art. — New Haven: Yale University Press, 1966. — 311 p.
8. Бахтин М. М. Проблемы поэтики Достоевского. — Москва: Советская Россия, 1979. — 363 с.
9. Бердяев Н. А. Миросозерцание Достоевского. — Москва: Республика, 1994. — 190 с.
10. Terras V. A Karamazov Companion: Commentary on the Genesis, Language, and Style of Dostoevsky's Novel. — Madison: University of Wisconsin Press, 1981. — 456 p.